

AZ UKRAJNAI MENEKÜLTEKKEL KAPCSOLATOS VÉLEMÉNYEK RÖVID TÁVÚ VÁLTOZÁSAI

Galgóczi Eszter

elemző

Forrás Társadalomkutató Intézet

ORCID 0000-0001-8856-2443

Petrovics Nándor

egyetemi tanársegéd

Budapesti Corvinus Egyetem

Társadalom- és Politikatudományi Intézet

ORCID 0000-0003-3011-4319

Dol:

10.15170/PSK.2024.05.01.03

Publikálva: 2024.05.26.

Hivatkozás:

Galgóczi, Eszter – Petrovics, Nándor (2024): Az ukrainai menekültekkel kapcsolatos vélemények rövid távú változásai. *Pólusok*, 5(1), 41-60.

Egyéb Információk:

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg - Nem Kereskedelmi - ShareAlike 4.0 nemzetközi licenc alatt keletkeztek.

CC BY-NC-SA 4.0

Absztrakt

A 2015-ös migrációs válság kirobbanása óta a közéleti diskurzus egyik meghatározó témája a migránsok és menekültek megítélése. A politikai szereplők számtalan esetben állították narratívájuk középpontjába az ideérkezőket, amely összességében a lakosságban jelentős ellenszenvet váltott ki. 2022 februárjában, az orosz-ukrán háború kitörésekor azonban egy új helyzet állt elő azzal, hogy Ukrajnából több százazerezer ember érkezett egyszerre az országba. Tanulmányunk azt vizsgálja, hogy relatíve rövid távon változhat-e a közvéleménynek a menekültekkel kapcsolatban kialakított álláspontja akkor, ha az ideérkezők egy szomszédos, többé-kevésbé hasonló kultúrájú országból érkeznek.

Kulcsszavak: migráció, menekültek, közvélemény, Ukrajna

Bevezetés

2022. február 24-én Oroszország háborút indított Ukrajna ellen, amelynek következményeképpen Ukrajnából tömegek indultak el nyugatra, így Magyarország felé is. Az ország közvetlen szomszédságában kitört háború, illetve az a tény, hogy ennek következtében, alig néhány évvel a 2015-ös migrációs válság eszkalálódása után, újabb menekülthullám zúdult Magyarországra, jelentős társadalmi sokkhatást eredményezett már rövid távon is. Ezt igaznak tarthatjuk annak ellenére is, hogy az ideérkező migránsok döntő része rövid időn belül továbbutazott, hasonlóan a korábbi menekülthullámokhoz (Juhász & Molnár 2016). Az új hullámban érkezők azonban egy, a 2015-östől jelentősen eltérő tömeget alkottak. A menekülők jó része

kulturálisan a magyarokhoz lényegesen közelebb állónak mondható, ráadásul nagy számban érkeztek magyar nemzetiségű menekültek is.

A menekültkérdés hazai átpolitizáltsága (Bíró-Nagy, 2018), illetve társadalmi háttere (Barna & Koltai 2018) kapcsán érdemes megvizsgálni, hogy a háború kitörése utáni sokkhatás fényében hogyan alakultak a hazai társadalom attitűdjei a magyarokéhoz közelebb álló civilizációs háttérrel rendelkező menekültekkel szemben. Vajon empatikusan, vagy ellenkezőleg, ellenségesen viszonyultak-e az ide érkezőkhöz, ahogy ez a korábbi, más földrajzi és kulturális környezetből érkező menekültek esetében jelentkező tendenciákból kikövetkeztethető lenne? A hazai politikai diskurzusban ugyanis élesen ellentétes álláspontok azonosíthatók a különböző háttérű és eltérő indokokkal hazánkba érkező csoportok megítélése kapcsán. Reményi, Glied és Pap (2022) tanulmánya például kiválóan rámutat a kormányzati kommunikációban megjelenő „rossz”, illetve „jó” migránsok közötti diszkurzív különbségtételre.

A menekültekkel szembeni attitűdökkel foglalkozó szakirodalom az attitűdöket statikus, lassan változó tényezőkként írja le, ezért érdemes megfigyelni, hogy változnak-e ezek egy lényegében azonnali sokkhatás nyomán, és ha igen, akkor inkább befogadó vagy inkább elutasító irányba? Vizsgálatunkban ezekre a kérdésre keressük a választ, nem csak a hazai lakosság egészére vonatkozóan, hanem egyes részminták vizsgálatán keresztül is, amely demográfiai tényezők (nem, életkor, lakóhely, iskolai végzettség), és pártpreferencia szerinti bontásában elemzi a menekültekhez való viszonyulást, kiegészítve az elsődleges médiafogyasztás mint kontextuális tényező bemutatásával.

Szakirodalmi áttekintés

A menekültekkel kapcsolatos attitűdök háttérét az elmúlt évtizedekben jelentős tudományos érdeklődés övezte, amit a 2015-ös menekültválság csak tovább fokozott. Számos tanulmány, többek között Scipioni (2017), Takle (2017), illetve Madaloni-Moffa (2018) vizsgálta, hogy milyen tényezők vezetnek a menekültekkel kapcsolatban kialakított pozitív vagy negatív attitűdökhöz. Az egyik lényeges tényezőnek a nemek közti különbség tekinthető, azonban ezzel összefüggésben több megközelítés is felfedezhető a szakirodalomban. Elméleti megközelítések közül az egyik irányzat azt sugallja, hogy a társadalom a nőket arra szocializálja, hogy másokra, míg a férfiakat arra, hogy önmagukra legyenek tekintettel (Hughes & Tuch, 2003). Ennek eredményeképpen valószínűsíthető, hogy a nők inkább képviselnek menekültpárti attitűdöket, következésképp kevésbé valószínű, hogy menekültellenes pártokra adják le a szavazatukat, ellentétben a férfiakkal, akik erre hajlamosabbak (Van Gent et al, 2014; Ponce, 2017). Egy másik megközelítés ezzel szemben éppen azt hangsúlyozza, hogy a nők azért válnak menekültellenessé, mert a társadalom őket a hagyományos értékek tiszteletére neveli, amelynek hatásaként érezhetik úgy, hogy ezeket a

külföldiekkel szemben is érvényesíteniük kell (Burn & Gimpel, 2000). Ehhez kapcsolódóan egy 24 országból álló összevont mintán készült kutatás (O'Rourke & Sinnott, 2006) is arra a következtetésre jutott, hogy a nők erősebb általános menekültellenes attitűdökkel rendelkeznek, ráadásul, ez különösen Kelet-Európára és a munkaerőpiacon nem aktív válaszadókra igaz. Tanulmányunkban a későbbiekben ezt az álláspontot használjuk a vonatkozó hipotézis felállításához. Mindenekelőtt fontos azonban kiemelni, hogy más kutatások azt mutatják, hogy a nem nincs szignifikáns hatással a menekültekkel kapcsolatos attitűdökre (Espenshade & Hempstead 1996; Berg, 2010).

Az életkor és menekültekkel kapcsolatos attitűdök közötti kapcsolat is vitatott, itt azonban a kép nem annyira árnyalt, mint a nemek esetében. A legtöbb kutatás legalább háttérváltozóként kezeli a megkérdezettek életkorát, és habár az esetek egy részében ez nem bizonyul erős tényezőnek (Crepaz & Damron 2009; Chandler & Tsai, 2001; Lancaster, 2020), több kutatás is kimutatta már az életkor és a menekültekkel kapcsolatos megítélés közötti kapcsolatot (Paterson 2018; McLaren & Paterson, 2020). Az eredmények döntően egybecsengenek, és azt mutatják, hogy az idősebbek kevésbé toleránsak a menekültekkel szemben, mint a fiatalabbak.

A lakóhely, mint tényező tekintetében talán a menekültekkel kapcsolatos attitűdökkel összefüggő legfontosabb kutatási irány a vidék-város ellentét kérdése. Ez a megközelítés abból táplálkozik, hogy a menekültek és az újonnan érkezők sajátos nyelve, kultúrája esetenként fenyegetően hathat a helyi közösségek számára. A szakirodalom egy része arra mutat rá, hogy vidéken jobban megfigyelhető a fenyegetettségérzés, ugyanis ezeket a térségeket inkább jellemzi a demográfiai és gazdasági homogenitás, illetve ezek megtartásának igénye (Tickamyer & Duncan, 1990). Ezt a hipotézist több tanulmány is megerősítette, kimutatva, hogy a vidéken élők nagyobb valószínűséggel válnak elutasítóbbakká a menekültekkel szemben, mint azok, akik városokban élnek (Fenelly & Federico, 2008, Monnat & Chandler, 2017).

Az iskolai végzettségnek a menekültekkel kapcsolatos attitűdökre gyakorolt hatását szintén több tanulmány tárgyalta, jellemzően pozitív összefüggésben, azaz minél magasabb iskolai végzettséggel bírnak az egyének, annál valószínűbb, hogy elfogadóbbak, befogadóbbak a menekültekkel szemben, amit az irodalom részben indirekt módon, a gazdasági helyzettel, illetve a nyitott gondolkodásmóddal összekötve is vizsgál. A kutatások egy része a gazdasági helyzettel köti össze a kérdést, aláhúzva, hogy a gazdagabb országokban, ahol a lakosok képzetesebbek is, mint a menekültek döntő része, ott a magasabb iskolai végzettség a menekültellenesség alacsonyabb szintje közötti az összefüggés erősebb (Mayda, 2006; O'Rourke & Sinnott, 2006). Más megközelítések szerint az oktatás összefüggésben áll a nyitott gondolkodásmóddal is (Hainmueller & Hopkins, 2014), valamint az oktatás a toleranciával és egyenlőséggel kapcsolatos értékek közvetítésével gyakorolhat hatást a menekültekkel kapcsolatos attitűdökre (Coenders & Scheepers, 2003).

Az Ukrajnából érkező menekültekkel kapcsolatos attitűdök háttérének vizsgálatához az alapvetőnek tekinthető demográfiai tényezők (nem, életkor, lakóhely, iskolai végzettség) mellett bevonjuk a vizsgálatba a pártpreferenciát és a hazai médiateret is, tekintettel arra, hogy a háború és a harcok elől menekülők helyzete jelentős teret kapott a magyar nyilvánosságban és természetesen kiemelt hangsúllyal jelent meg a politikai napirenden is (Reményi et al., 2022).

Ahogy arra Hainmueller és Hopkins (2014) is felhívta a figyelmet, a kutatások túl gyakran kezelték a menekültekkel kapcsolatos hozzáállást a pártállástól és a politikai ideológiától elszigetelten, így fontos kérdések maradtak megválaszolatlanul a pártok szerepével kapcsolatban. A pártok és a menekültekkel szembeni attitűdök közötti közvetlen kapcsolat tehát egyelőre kevésbé hangsúlyosan kutatott téma, ugyanakkor alapvető téziseket megfogalmazhatunk az adott szituációra vetítve is. Egyrészt bizonyos tanulmányok rámutatnak, hogy a politikai pártok a saját, már meglévő lojális szavazóik attitűdjeit képesek befolyásolni (Popkin 1991; Lupia 1994), másrészt pedig egyes kutatások szerint előfordulhat az is, hogy egy addig érdektelen téma beemelésével, és annak keretezésével a pártok új választókat tudnak megszólítani (Wood & Vedlitz, 2007).

A média és a menekültekkel kapcsolatos attitűdök összefüggéseire vonatkozó kutatások egységesebb irányokat mutatnak. A szakirodalomban döntően egyetértés mutatkozik abban, hogy a képek, amelyeket a média közvetít, befolyásolják a nézőt, tehát amennyiben esetnek mutatják be a menekülteket, az nagyobb empátiát válthat ki a nézőből, amikor pedig erőszakosnak ábrázolják őket, az negatívan hathat az egyén attitűdjeire (Brader et al., 2008; Hajnal & Hassell, 2017).

Kutatási kérdés és hipotézisek

A menekültekkel és bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök széles szakirodalma döntően statikusnak, de legalábbis időben lassan változónak tekinti a társadalom viszonyulását a bevándorlókhoz. Jelen tanulmány empirikus adatfelvételre támaszkodva azonban arra világít rá, hogy ezek az attitűdök akár rövid időn belül is változhatnak. Tanulmányunk kutatási kérdése a következő: megváltozhatnak-e rövid távon az Ukrajnából érkező menekültekkel szembeni attitűdök? Ezeket az attitűdöket demográfiai tényezők (nem, életkor, lakóhely, iskolai végzettség) és a pártpreferencia bontásában mutatjuk be. A közvetlenül a háború kitörésének napjaiban meglévő attitűdöket a háborúról szóló hírek elsődleges médiafogyasztás mentén is illusztráljuk. Azt feltételezzük, hogy a háború első napjaiban a menekültekkel kapcsolatos hozzáállás pozitív irányba változott azzal, hogy az emberek elsöprő többsége intenzíven érdeklődött a téma iránt, és tájékozódott az eseményekről. Ez utóbbit egyébként kutatásunk empirikusan is megerősítette, mivel a válaszadók több, mint 90%-a tájékozódott a háború történéseiről. Ugyanakkor azt is feltételezzük, hogy a pozitív irányba változó attitűdök mellett az egyes, a szakirodalomból kiolvasható

tényezők hatásai megfigyelhetők maradtak, tehát ezen tényezők hatásai robusztusnak tekinthetők. Tanulmányunk ezen keretek között hat hipotézist fogalmaz meg a vizsgált hat tényező mentén.

(H1): A nemek tekintetében, pozitív irányba változó attitűdök mellett, a nők továbbra is inkább elutasítók a menekültekkel kapcsolatban, mint a férfiak.

(H2): A korosztály tekintetében, pozitív irányba változó attitűdök mellett is megfigyelhető, hogy minél idősebb korosztályba sorolható valaki, annál inkább elutasító a menekültekkel kapcsolatban.

(H3): A lakóhely tekintetében, pozitív irányba változó attitűdök mellett is megfigyelhető, hogy minél kisebb településen él valaki, annál inkább elutasító a menekültekkel kapcsolatban.

(H4): Az iskolai végzettség tekintetében, pozitív irányba változó attitűdök mellett is megfigyelhető, hogy minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál inkább elutasító a menekültekkel kapcsolatban.

(H5) A pártpreferencia tekintetében, pozitív irányba változó attitűdök mellett is megfigyelhető, hogy a kormánypárti szavazók inkább elutasítók a menekültekkel kapcsolatban, mint az ellenzéki szavazók.

Módszertan

Az elemzés elkészítéséhez két, időben eltérő, fő kérdéseiben megegyező kérdőív adatait használtuk. A minta országosan reprezentatív a választókorú népesség körében, 800 fő telefonos megkérdezésével készült, a hibahatár +/- 3,5%-os. A véletlen minta kisebb torzulásait a KSH adatai alapján súlyozással korrigáltuk. Az első adatfelvétel 2022. február 24. és 26-a között készült, közvetlenül a háború kitörését követően, a második adatfelvétel pedig az ezt követő napokban, 2022. február 28. és március 1. között történt.

Mindkét kérdőívben ugyanazt a kettő, egymáshoz hasonló, a magyar, illetve a nem magyar nemzetiségű menekültekkel kapcsolatos attitűdre vonatkozó kérdést tettünk fel:

- *Sokan úgy vélik, hogy jelenlegi helyzetben Magyarországnak kötelessége átmenetileg befogadnia a magyar nemzetiségű Ukrajnából érkezőket, Ön egyetért-e ezzel az állítással?*
- *Mit gondol, a jelenlegi helyzetben Magyarországnak kötelessége-e átmenetileg befogadnia a nem magyar nemzetiségű Ukrajnából érkezőket?*

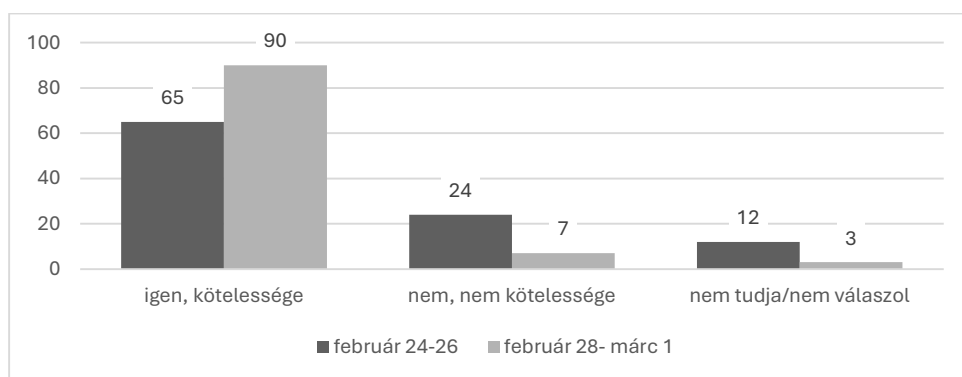
Mindkét kérdésre négy válaszlehetőség állt rendelkezésre: 1 – igen, kötelessége, 2 – nem, nem kötelessége, 3 – nem tudom, 4 – nem válaszolok. A két kérdés tehát csak annyiban tér el, hogy külön-külön vizsgálja a magyar és a nem magyar nemzetiséggel

kapcsolatos attitűdöket. A kérdésfeltevésakor ügyeltünk arra, hogy „Ukrajnából érkezőként” írjuk le az ide menekülőket, hogy az elmúlt évek politikai szóhasználatát elkerüljük, így sem a migráns, sem a bevándorló, sem a menekült szavak önmagukban ne eredményezhessenek politikai szimpátia által befolyásolt véleményt.

Eredmények

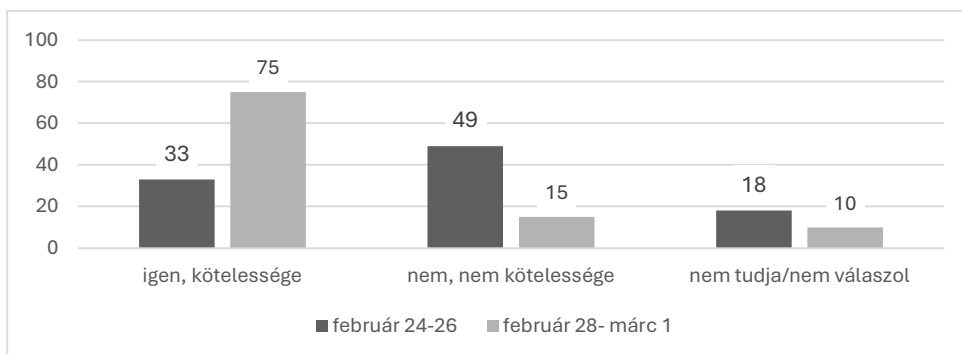
Az összes válaszadó kétharmada a háború kitörését követően úgy vélte, hogy a jelenlegi helyzetben Magyarországnak kötelessége befogadni az Ukrajnából érkező magyar nemzetiségűeket (1. ábra). 24 százalék ezzel szemben úgy gondolta, hogy nem kötelessége, és tízből valamivel több, mint egy válaszadó nem tudott vagy kívánt válaszolni a kérdésre. Pár nappal később már a magyar népesség döntő többsége (90%) úgy gondolta, hogy be kell fogadni a magyar nemzetiségű ideérkezőket, csupán 7 százalék vélte úgy, hogy nem, azoknak a száma pedig, akik nem tudtak, vagy akartak a kérdésre válaszolni 12 százalékról 3 százalékra csökkent.

1. ábra: Az Ukrajnából érkező magyar nemzetiségűek befogadása, összes válaszadó

Hasonló változásokat figyelhetünk meg a két időpillanat között a nem magyar nemzetiségűek tekintetében is: a háború kitörését követő napokban jelentősen, több mint duplájára nőtt azoknak az aránya, akik szerint kötelessége az országnak befogadnia az ide érkezőket (2. ábra). Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a háború kitörésének pillanatában alapvetően azok voltak többségben, akik nem értettek egyet a nem magyar nemzetiségű ideérkezők befogadásával (49%), szemben azokkal, akik szerint Magyarországnak kötelessége lett volna befogadnia őket (33%). A kezdeti napokban ebben a kérdésben is magas volt azoknak az aránya, akik nem tudtak vagy nem akartak a kérdésben állást foglalni (18%), pár nappal később azonban ebben az esetben is csökkent az ő arányuk (10%).

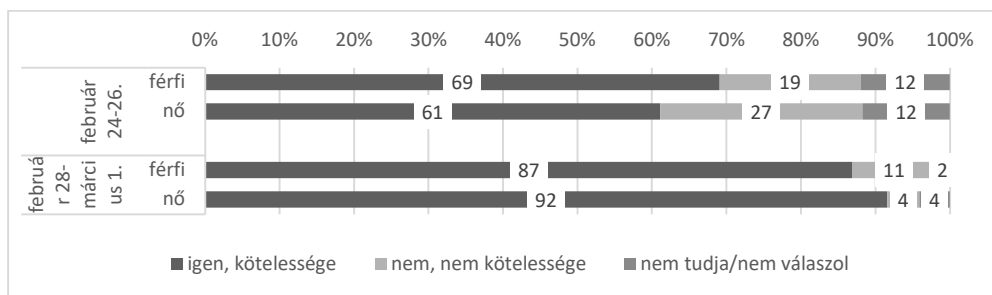
2. ábra: Az Ukrajnából érkező más nemzetiségűek befogadása, összes válaszadó

Az adatok tükrében elmondható, hogy a saját nemzetiségű polgárokkal szemben tanúsított empátia már a kezdeti pillanatokban is magasabb volt, mint a más nemzetiségűekkel szembeni. Az első adatfelvétel során tanúsított attitűd a társadalom többségét tekintve azt sugallja, hogy a saját nemzetiségűek felé érzett felelősségtudat magas a társadalomban, ugyanakkor jelentősebb mérlegelés lehet szükséges ahhoz, hogy más nemzetiségűek befogadását is elfogadja a többség. A két adatfelvétel között nem telt el sok idő, így az is világosan látszik, hogy az attitűdök gyorsan változnak, formálódnak, az időközben megszerzett információk alapján gyorsan kialakulhat az együttérzés.

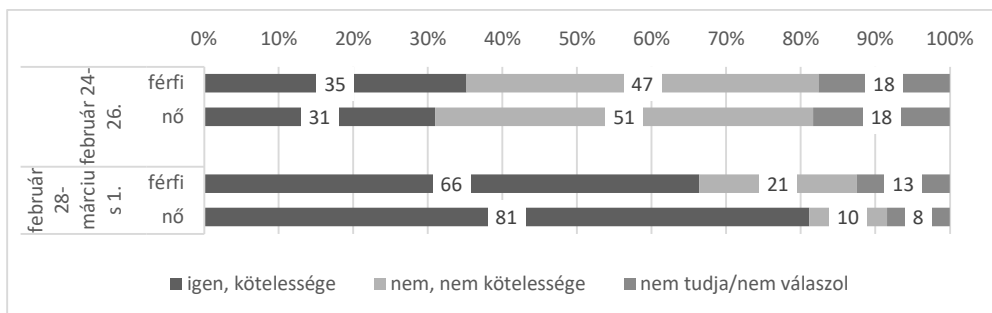
Amint azt bemutatunk, a szakirodalom több ponton is arra utal, hogy a férfiak átlagosan nagyobb valószínűséggel szavaznak menekültellenes pártokra, mint a nők, és nagyobb valószínűséggel utasítják el a menekülteket, azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy a kelet-európai régióban ennek iránya megfordul: a nők a hagyományokra alapozva inkább utasítják el a menekülteket. Utóbbira utalhatnak az első adatfelvétel adatai is: a férfiak nagyobb arányban (69%) érezték úgy, hogy az országnak kötelessége befogadni a magyar nemzetiségű ide érkezőket, kevesebben utasították el a felvételt (19%), mint a nők (27%) (3. ábra). A háborút követő napokban ez azonban megváltozott. Mind a nők, mind a férfiak elsőprő többsége érezte úgy, hogy be kell engedni az Ukrajnából érkező magyar nemzetiségűeket azonban ebben az esetben a nők valamivel befogadóbb (92%) attitűdöt vettek fel, mint a férfiak (87%). Az eredmények mindkét esetben statisztikailag szignifikánsak, az összefüggés szorossága azonban gyenge.

3. ábra: Magyar nemzetiségű menekültek befogadása, nemek szerinti megoszlás¹

A nők és a férfiak más nemzetiségűekre vonatkozó befogadási hajlandósága a háború kitörésének pillanatában statisztikailag szignifikáns módon nem tért el, azonban a háború kitörése utáni pár napban már jelentős eltérést figyelhetünk meg (4. ábra). A férfiak tekintetében is megnőtt a befogadó attitűdöt képviselők aránya (35%-ról 66%-ra), és csökkent a nem befogadóké (47 %-ról 21%-ra). Nők tekintetében még jelentősebb változás figyelhető meg, míg a háború kitörésének pillanatában 31% érezte úgy, hogy az országnak kötelessége befogadni az Ukrajnából érkezők más nemzetiségűeket, pár nappal később már 81 százalék volt ugyanezen a véleményen, és 51 százalékról 10 százalékra csökkent azoknak az aránya, akik úgy gondolták, hogy az országnak nem kötelessége befogadni az ide érkezőket.

4. ábra: Más nemzetiségű menekültek befogadása, nemek szerinti megoszlás²

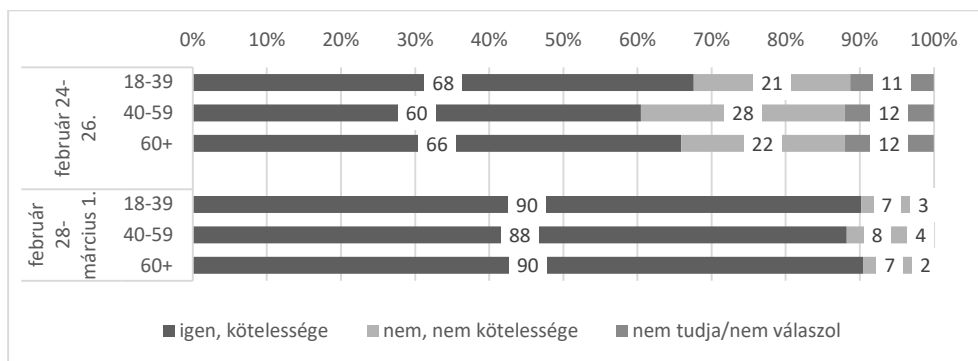
A korosztályi különbségek tekintetében a szakirodalom szerint a fiatalabbakat nagyobb arányban jellemzi a menekültek befogadása felé hajló attitűd. A magyar nemzetiségű menekültekkel szembeni befogadási hajlandóság tekintetében nem mutatkozik statisztikailag szignifikáns különbség, sem a kezdeti, sem pedig a pár nappal későbbi időpontban (5. ábra). A teljes népességgel megegyező módon emelkedett

¹ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,047$, Phi és Cramer $V=0,100$; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,001$, Phi és Cramer $=0,141$.

² A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,225$, nem szignifikáns; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,000$, Phi és Cramer $=0,187$.

azoknak az aránya, akik a kezdeti és a pár nappal későbbi időpontban befogadó attitűdöt vettek fel.

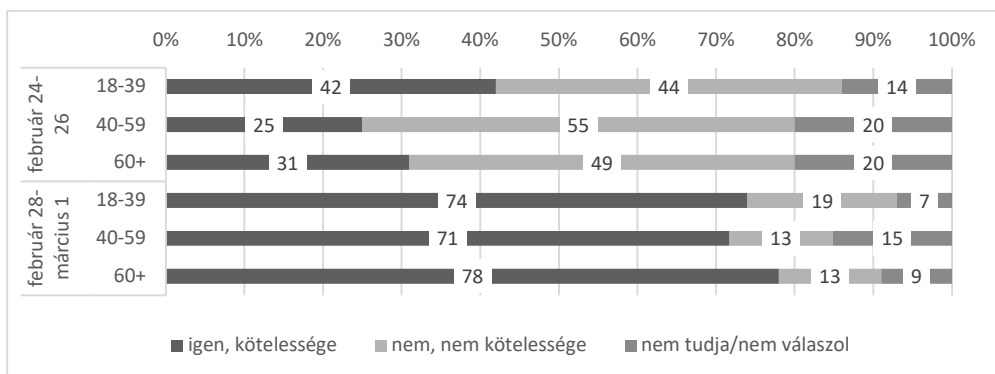
5. ábra: Magyar nemzetiségű menekültek befogadása, korosztály szerinti megoszlás³

Érdekesebben alakult ugyanakkor az Ukrajnából érkező más nemzetiségűekkel szemben tanúsított befogadási hajlandóság korosztály szerint bontva (6. ábra). A háború kezdetén a 18-39 éves korosztály megosztott volt abban a kérdésben, hogy be kell-e fogadni az Ukrajnából érkezőket (42-44%), a 40-59 éves korosztályban többségben voltak azok, akik szerint nem kell befogadni (55%), azokkal szemben, akik befogadnák az ide érkezőket (25%). Nagyjából hasonlóan alakult a 60 év feletti korosztály megítélése: 49 százalék nem érezte az ország kötelességének a befogadásukat, míg 31 százalék igen. A néhány nappal későbbi adatfelvételnél még mindig statisztikailag szignifikánsan eltérő a különböző korosztályok véleménye, ebben az esetben azonban azt látjuk, hogy a fiatalok között találjuk arányaiban a legtöbb elutasítót (19%), a 40-49 évesek körében pedig arányaiban a legkevesebb elfogadót (71%), ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy ez még mindig azt jelenti, hogy többségük befogadóbbá vált, és a kezdeti időponthoz képest jelentősen nőtt a befogadók aránya (25-ről 71 százalékra).

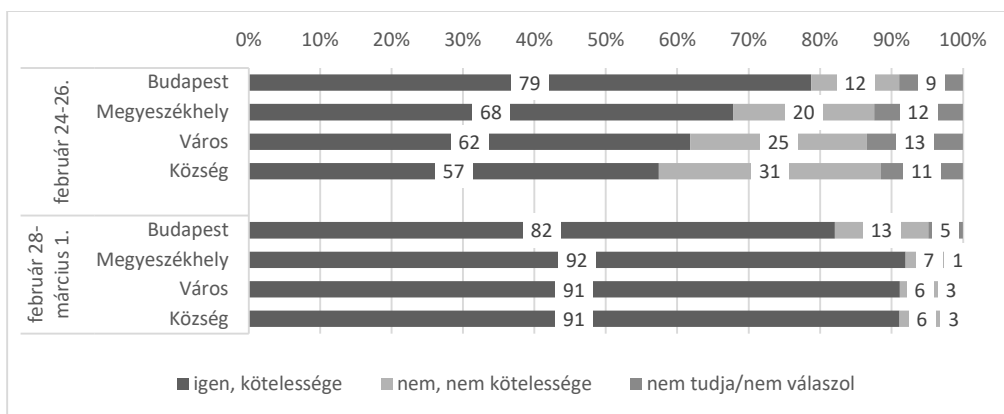
³ A február 24-26-i adatfelvétel esetén: $p=0,317$ nem szignifikáns; a február 28- március 1-i adatfelvétel $p=0,951$ nem szignifikáns.

6. ábra: Más nemzetiségű menekültek befogadása, korosztály szerinti megoszlás⁴

A lakóhely mint tényező szempontjából elmondható, hogy a háború kitörésének pillanatában a fővárosban élők rendelkeztek a legnagyobb arányban befogadó attitűddel, 10-ből majdnem 8 ember vélte úgy, hogy Magyarországnak kötelessége befogadni az Ukrajnából érkező magyar nemzetiségűeket, ugyanez az arány megyei jogú városban és megyeszékhelyen 68 százalék, városban 62 százalék, községben pedig 57 százalék volt (7. ábra). A háború kitörése utáni napokban a budapestiek véleménye számottevően nem változott, hibahatáron belüli az emelkedés, egyéb településtípusokon viszont számottevően megnőtt a befogadó attitűd mértéke.

7. ábra: Magyar nemzetiségű menekültek befogadása, lakóhely szerinti megoszlás⁵

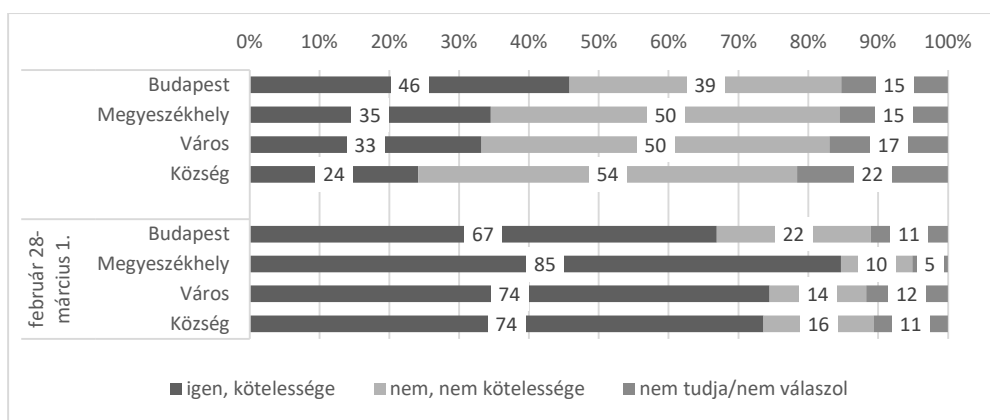
Más nemzetiségekkel kapcsolatos attitűdök tekintetében megfigyelhető a településtípus és a befogadási attitűd közötti kapcsolat, statisztikailag szignifikáns (8.

⁴ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,002$, $\Phi=0,163$ és $Cramer\ V=0,115$; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,010$, $\Phi=0,145$ és $Cramer=0,103$.

⁵ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,002$, $\Phi=0,183$ és $Cramer\ V=0,106$; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,136$, nem szignifikáns.

ábra). A budapesti lakosok körében volt legmagasabb a befogadási hajlandóság: csaknem a lakosság fele (46%) gondolta úgy, hogy kötelessége az országnak befogadni az ide érkező, nem magyar nemzetiségűeket, míg közel 40 százalék elutasította ezt. A bizonytalanság ebben a csoportban is igen magas, 16 százalék nem tudott vagy nem akart válaszolni a kérdésre. A megyei jogú városokban és az egyéb városokban hasonlóképpen alakultak a számok, 35, illetve 33 százalék fogadta volna be, 10-ből 5-en utasították volna el az ideérkezőket, 15, illetve 17 százalék nem válaszolt a kérdésre. A községekben élők bizonyultak a legelutasítóbbnak, 24 százalék szerint kellett volna befogadni, 54 százalék szerint nem, 21 százalék hezitált. A háborút követő napokban azonban ebben a tekintetben érdekes változás történt. Arányaiban a budapesti lakosság körében volt kisebb a menekültekkel szemben befogadó attitűd (67%), a megyeszékhelyen bizonyultak a legempathikusabbnak (85%), a városok és községek 74 százaléka szerint volt kötelessége Magyarországnak befogadnia az Ukrajnából érkező más nemzetiségűeket.

8. ábra: Más nemzetiségű menekültek befogadása, lakóhely szerinti megoszlás⁶

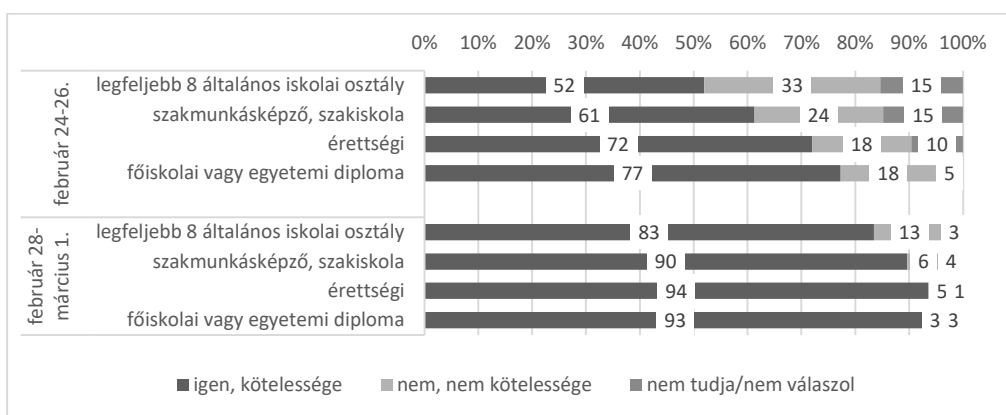

Az iskolai végzettség tekintetében a befogadással kapcsolatos attitűdök a nemzetközi szakirodalom szerinti papírformaként működnek (9. ábra). A legfeljebb 8 általánost végzettek körében a háború kitörésének pillanatában 52 százalékos befogadási attitűdöt figyelhetünk meg, a szakmunkásképzőt végzettek kicsivel több mint 60 százaléka, az érettségivel rendelkezők 72, míg a főiskolai egyetemi diplomával rendelkezők 77 százaléka vélekedik ugyanígy. Ahogyan az iskolai végzettséggel a befogadási hajlandóság nőtt, ugyanezen tényező mentén úgy csökkent az elutasítási attitűd: míg a legalacsonyabb iskolai végzettséggel bírók 33 százaléka szerint nem kötelessége befogadni a magyar nemzetiségűeket, addig a legmagasabb végzettséggel bíróknak csak 18 százaléka gondolta így. Érdekes azt is kiemelni, hogy az iskolai

⁶ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,007$, $\Phi=0,169$ és $Cramer=0,098$; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,089$, nem szignifikáns.

végzettség növekedésével a kérdésben való bizonytalanság is csökken: míg az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók 15 százaléka nem tudott vagy akart választ adni a kérdésre, a főiskolai diplomával rendelkezőknek csak 5 százaléka nem kívánt állást foglalni. A háborút követő napokban a különbségek csökkentek iskolai végzettség tekintetében, azonban az eredmény még mindig statisztikailag szignifikáns. Bár minden csoportban elsőprő többségben voltak azok, akik befogadó attitűddel rendelkeztek, az alacsonyabb iskolai végzettségűek közt arányaiban kevesebben voltak (83%), mint a magasabb iskolai végzettségűek körében.

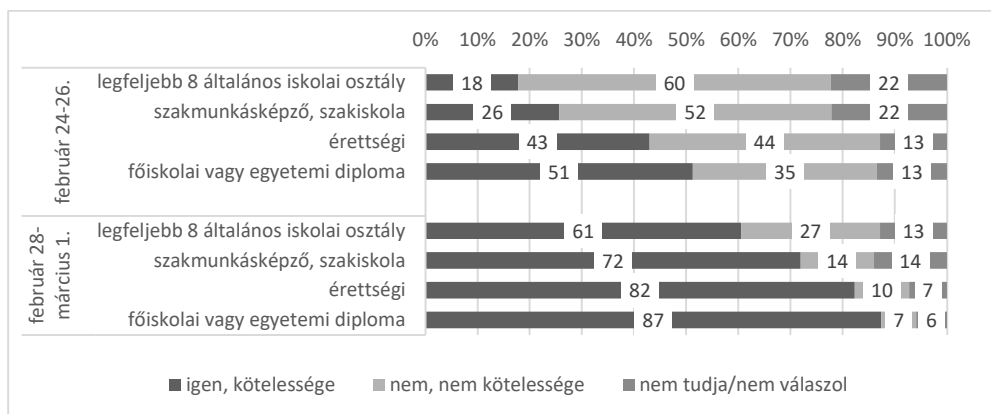
9. ábra: Magyar nemzetiségű menekültek befogadása, iskolai végzettség szerinti megoszlás⁷

Más nemzetiségűekkel szemben a háború kezdeti szakaszában az alacsony iskolai végzettségűek körében magasabb volt az elutasítási arány, mint a befogadási hajlandóság (10. ábra). A 8 általánost, illetve a szakmunkásképzőben, szakiskolában végzettek körében az elutasítók vannak többségben (60% és 52%), míg az érettségivel rendelkezők megosztottak a kérdésben, a főiskolai vagy egyetemi diplomával bírók körében azonban magasabb volt azoknak az aránya (51%), aki szerint az országnak kötelessége befogadni az újonnan érkezőket. A háborút követő napokban minden egyes csoportban többségbe kerültek azok, akik szerint kötelessége az országnak befogadnia az újonnan érkezőket, a 8 általánossal rendelkezők 60 százaléka, a szakmunkásképzőt, szakiskolát végzők 72 százaléka, az érettségivel rendelkezők 82, a diplomával rendelkezők 87 százaléka gondolta így. Az iskolai végzettség növekedésével ebben az esetben is megmutatkozik, hogy minél magasabb végzettséggel bírtak a válaszadók, annál kisebb arányban rendelkeztek elutasító attitűddel, és annál kisebb arányban voltak bizonytalanok a kérdés megválaszolásában.

⁷ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,000$, $\Phi=0,203$ és Cramer $V=0,117$; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,015$, $\Phi=0,160$ és Cramer $=0,093$.

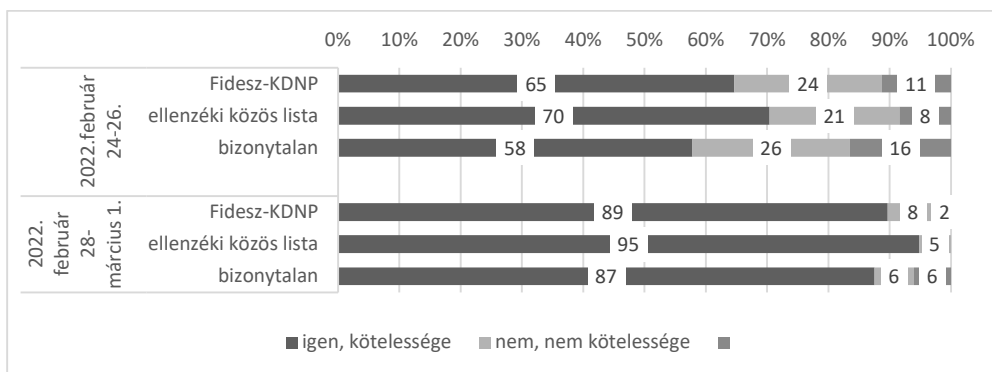
10. ábra: Más nemzetiségű menekültek befogadása, iskolai végzettség szerinti megoszlás⁸

Érdeemes megvizsgálni a pártpreferenciákat mint tényezőt is, vagyis azt, hogy a különböző pártok szavazói hogyan viszonyultak a kérdéshez (11. ábra). A háború két hónappal a 2022-es magyar országgyűlési választás előtt tört ki, ez pedig egy politikailag felfokozottabb hangulatot feltételez. Fontos azt is megjegyezni, hogy a 2022-es országgyűlési választásokon hat ellenzéki párt (MSZP, Párbeszéd Magyarországért, LMP, DK, Jobbik és Momentum) közösen indult, így az ő szavazóik az ellenzéki közös listába tömörültek. Azért is érdemes ezt kiemelni, mert hagyományosan a menekültekkel szembeni attitűdök tekintetében a pártok szavazói nem osztottak egyetlen közös álláspontot. Az országgyűlésbe végül bejutott Mi Hazánk és a nem bejutó MKKP szavazóit ebben az esetben nem áll módunkban bemutatni; az alacsony mintaelemszám miatt az adatok ugyanis torzítanak. A különböző pártok szavazóinak többsége már a háború kitörésének pillanatában egyetértett abban, hogy a magyar nemzetiségű menekülteket kötelessége az országnak befogadnia. A Fidesz-KDNP szavazóinak 65, míg az ellenzéki lista szavazóinak 70 százaléka tanúsított befogadó attitűdöt. A bizonytalan, pártot nem választó szavazók többsége szintén úgy vélte, hogy kötelessége az országnak befogadni az ide érkezőket, azonban ez a szám jóval elmarad a pártot választókétól. A háború kitörése utáni napokban ebben az esetben is tovább nőtt a befogadási hajlandóság, valamennyi párt összes szavazójának döntő többsége látta úgy, hogy be kell fogadni a magyar nemzetiségű menekülteket.

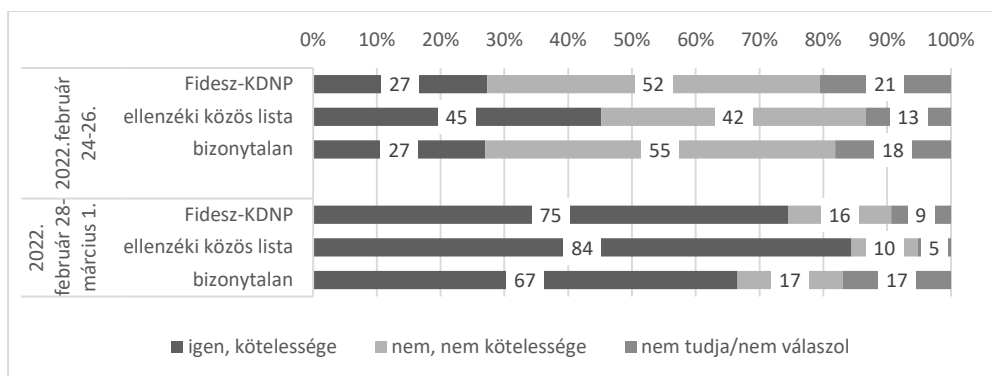
⁸ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,000$, $\Phi=0,278$ és $Cramer\ V=0,160$; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,000$, $\Phi=0,248$ és $Cramer=0,143$.

11. ábra: Magyar nemzetiségű menekültek befogadása, pártpreferencia szerinti megoszlás⁹

Míg a magyar nemzetiségűek befogadása majdnem minden párt szavazóinak többségét élvezte, a háború kitörésének pillanatában a Fidesz-KDNP szavazói, illetve a maguknak pártot nem választók nagyjából azonos véleményen voltak, többségük szerint a nem magyar nemzetiségű menekülteket nem kötelessége az országnak befogadni (12. ábra). Az ellenzéki pártok szavazói közt nem látunk egyetértést, statisztikai értelemben ugyanannyian képviseltek befogadó attitűdöt, mint elutasítót. A háború kitörését követő napokban azonban itt látványos változás állt be, főként a Fidesz-KDNP szavazóinak körében.

12. ábra: Más nemzetiségű menekültek befogadása, pártpreferencia szerinti megoszlás¹⁰

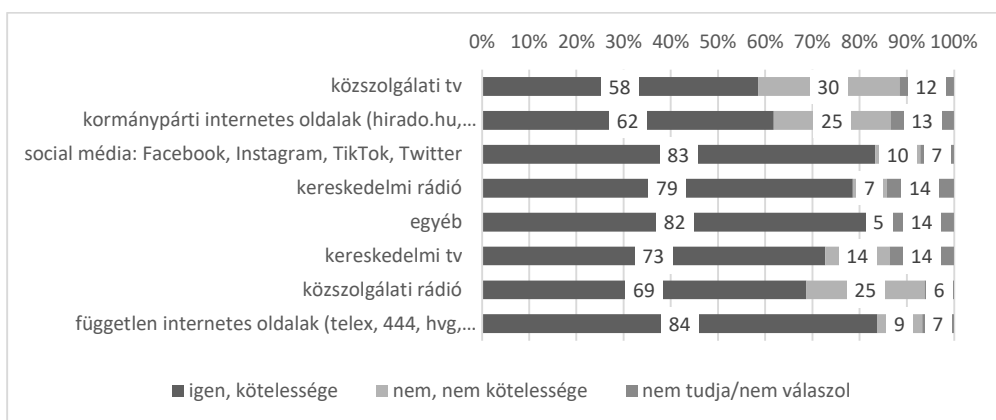
A médiafogyasztás kérdése kapcsán fontos megjegyezni, hogy bár a két adatfelvételtől csak az elsőben szerepelt az a nyitott kérdés, hogy elsősorban honnan tájékozódik a háborúról, mégis érdemes bemutatni ennek összefüggését a

⁹ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,231$, nem szignifikáns; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,001$, $\Phi=0,207$ és Cramer= $0,120$.

¹⁰ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,231$, nem szignifikáns; a február 28–március 1-i adatfelvétel $p=0,000$, $\Phi=0,217$ és Cramer= $0,125$.

menekültek befogadásával vagy elutasításával kapcsolatban. A polarizált magyar médiatérben hagyományosan a közmédia, illetve a kormánypárti média mutatja súlyosnak és veszélyesnek a bevándorlást, míg a függetlenként aposztrofált sajtó érzékenyebben közvetíti a témáról szóló híreket. A magyar nemzetiségű bevándorlók megítélésében hírfogyasztás tekintetében mind a közszolgálati, mind a független média fogyasztói egyöntetűen pozitív attitűddel álltak a menekültekhez, a kereskedelmi csatornákról (melyek közül az egyik legnézettebb, a TV2 kormányzati kommunikációhoz hasonló álláspontot képvisel, míg a másik legnagyobb csatorna főképp kormánykritikus oppozíciót vesz fel) tájékozódók körében valamivel alacsonyabb volt az ő arányuk (13. ábra).

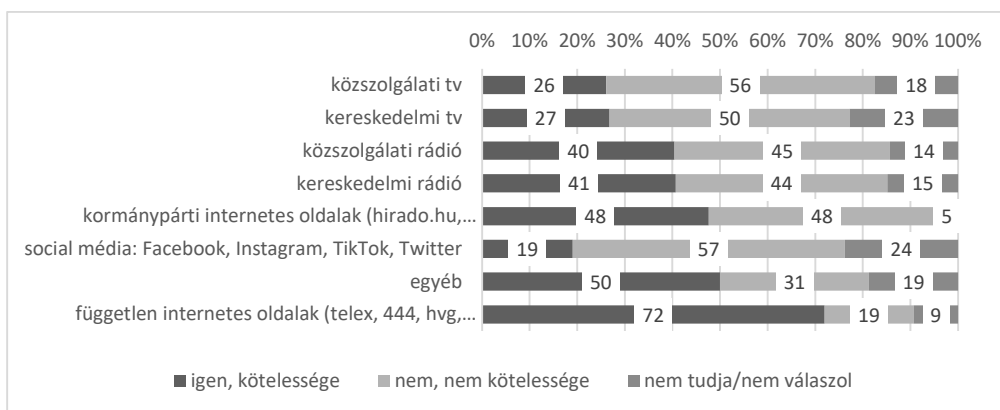
13. ábra: A magyar nemzetiségű menekültek befogadása, tájékozódás szerinti megoszlás, az első adatfelvétel alapján¹¹

Ennél izgalmasabb azonban a más nemzetiségű menekültekkel kapcsolatos kép az elsődleges hírfogyasztás szempontjából. A független média tartalmait fogyasztók többsége empátiát (72%) mutatott, a kormánypárti internetes média tartalmat fogyasztók ugyanolyan arányban gondolták úgy, hogy be kell fogadni a más nemzetiségűeket, mint ahányan nem, a közzszolgálati médiumokat fogyasztók ugyanakkor nagyobb számban ellenezték a befogadásukat (14. ábra).

¹¹ A február 24–26-i adatfelvétel esetén: $p=0,000$, $\Phi=0,266$ és $Cramer=0,154$.

14. ábra: A magyar nemzetiségű menekültek befogadása, tájékozódás szerinti megoszlás, az első adatfelvétel alapján¹²

Konklúzió

Adataink szerint a 2022 február 24-26-a között és a február 29- március 1-e között felvett kérdőíves felmérések során a befogadás-elutasítás tengelyen pozitív elmozdulás történt az elfogadás irányába, amely kimutatható a teljes mintán, illetve valamennyi részmintán is. Részletes adatok hiányában a változások okairól nem tudunk pontos képet alkotni, ugyanakkor megítélésünk szerint több tényező is közre játszhat ebben. (1) Az Ukrajnából érkező menekültek esetében feltehetően más percepciók jelenhetnek meg, a korábbi menekültválságok idején érkezőkkel szemben mutatott percepciókhoz képest, amelyek eltérő attitűdöket eredményeznek. Ez részben adódhat abból, hogy az érkezőket kulturális értelemben közelebb állónak érzékelik a válaszadók, különösen a magyar nemzetiségűek esetében. (2) A háború földrajzi közelsége közvetlenebb élménnyé teszi a válaszadók számára a konfliktust és annak következményeit, könnyebben tudnak a menekültek élethelyzetével azonosulni, amely empatikusabbá teheti őket. (3) Az Ukrajnából érkező menekültek a hazai médiában általánosságban lényegesen pozitívabb kontextusban jelentek meg, mint a korábbi menekültválságok idején érkezők. Ebből a szempontból is releváns lehet a médiafogyasztással kapcsolatos összefüggések vizsgálata.

Hipotéziseink vizsgálata során azonban arra jutottunk, hogy a szakirodalomból kiolvasható tendenciák a demográfiai tényezők többsége esetében rövid távon nem igazolódnak, vagyis a részmintákon belüli relatív elmozdulás csak részben a hipotézisekben leírtaknak megfelelően alakultak. Érdeemes megjegyezni azonban, hogy a szakirodalom statikusnak írja le az attitűdöket, a meghatározó tényezők rövidtávú vizsgálatát nem szokták lefolytatni. Mégis azt feltételeztük, hogy amennyiben ezek meghatározóak, az elmozdulás során is azok maradnak. A nemek tekintetében,

¹² A február 24-26-i adatfelvétel esetén: $p=0,000$, $\Phi=0,324$ és $Cramer=0,187$.

pozitív irányba változó attitűdök mellett, a nők inkább befogadóbb attitűddel rendelkeznek a menekültekkel kapcsolatban, mint a férfiak, ezért a (H1) hipotézist miszerint „a nemek tekintetében, pozitív irányba változó attitűdök mellett, a nők továbbra is inkább elutasítók a menekültekkel kapcsolatban, mint a férfiak.” elvetettük. A korosztály tekintetében, pozitív irányba változó attitűdök mellett – mindkét adatfelvétel szerint – az volt megfigyelhető, hogy a 60 évesnél idősebb korosztály a 40–59 éves korosztálynál befogadóbb attitűdöket vett föl (sőt, a második adatfelvétel eredményei szerint a 18–39 éves korosztálynál is), ugyanakkor több esetben hibahatáron belüli az eltérés, ezért a (H2) hipotézist miszerint „a korosztály tekintetében, pozitív irányba változó attitűdök mellett is megfigyelhető, hogy minél idősebb korosztályba sorolható valaki, annál inkább elutasító a menekültekkel kapcsolatban” részben elvetettük. A lakóhely tekintetében az első adatfelvétel adatai megfeleltek a várakozásoknak (minél kisebb településen él valaki, annál inkább elutasító attitűddel rendelkezik a menekültekkel kapcsolatban), azonban ezt követően, pozitív irányba változó attitűdök mellett az volt megfigyelhető, hogy a budapestiek-nél, a városok és községek lakói jóval befogadóbbak voltak, leginkább pedig a megyei jogú városok lakóinál volt kimutatható ez az attitűd. Ennek megfelelően a (H3) hipotézist elvetettük. Ami a 4. hipotézist illeti, az iskolai végzettség tekintetében feletek meg az attitűdváltozások leginkább a várakozásnak, pozitív irányba változó attitűdök mellett is megfigyelhető, minél alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik valaki, annál inkább elutasító attitűddel rendelkezik a menekültekkel kapcsolatban. Itt a várakozásokhoz képest az egyedüli eltérést az okozta, hogy a második adatfelvétel eredményei szerint az érettségizettek a diplomásokkal azonos mértékben voltak befogadóak a nem magyar nemzetiségű menekültekkel szemben, ennek ellenére a (H4) hipotézist elfogadjuk. A politikai hovatartozás, vagyis a pártpreferencia tekintetében az eredmények a hipotézisnek megfelelően alakultak, vagyis pozitív irányba változó attitűdök mellett is megfigyelhető maradt, hogy a kormánypárti szavazók inkább elutasító attitűddel rendelkeznek a menekültekkel kapcsolatban, mint az ellenzéki szavazók. Ezért a (H5) hipotézist elfogadjuk.

Az orosz-ukrán háború, illetve az azt követő, lényegében órák alatt megjelenő menekültáradat egyfajta intenzív társadalmi sokkhatást válthatott ki a Magyarországon is, amelyre az emberek gyorsan reagáltak. Az egymáshoz közeli időpontokban történt adatfelvételek eredményei alapján azok a menekültekkel szembeni attitűdök, amelyeket a szakirodalom döntően lassan változó tényezőkkel ír le, extrém gyorsasággal, néhány nap alatt jelentősen megváltoztak (Madaloni-Moffa, 2018; Ponce, 2017; Lancaster, 2020; Monnat & Chandler, 2017). A menekültkérdés hazai politikai kontextusához viszonyítva fontos eredmény, hogy a megkérdezettek körében egységesen, és a részmintákat tekintve is jelentős elmozdulás volt mérhető a befogadás irányába. Ugyanakkor a részmintákon mért adatok arra hívják fel a figyelmet, hogy amikor ezek az attitűdök gyorsan változnak, akkor az egyes, szakirodalomból kikövetkeztethető tendenciák nem minden tényező esetében igazolódnak

empirikusan. Ezen jelenség hátterének vizsgálata és a lehetséges magyarázatok feltárása azonban további kutatásokat igényel.

Irodalomjegyzék

- Barna, I. & Koltai, J. (2018) A bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök belső szerkezete és az attitűdök változása 2002 és 2015 között Magyarországon a European Social Survey (ESS) adatai alapján. socio.hu. 4-23. <http://doi.org/10.18030/socio.hu.2018.2.4>
- Berg, J. A. (2010) "Race, class, gender, and Social Space: Using an intersectional approach to study immigration attitudes," *The Sociological Quarterly*, 51(2), pp. 278–302. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.2010.01172.x>.
- Bíró-Nagy, A. (2018) Politikai lottóötös: a migráció jelentősége a magyar politikában, 2014–2018. In: Várákosok és valóságok. Parlamenti választás 2018. Napvilág Kiadó; MTA TK PTI, Budapest, pp. 269-291. ISBN 9789633384336
- Brader, T., Valentino, N. A. & Suhay, E. (2008) "What triggers public opposition to immigration? anxiety, group cues, and immigration threat," *American Journal of Political Science*, 52(4), pp. 959–978. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2008.00353.x>.
- Burns, P., & Gimpel, J. G. (2000) Economic Insecurity, Prejudicial Stereotypes, and Public Opinion on Immigration Policy. *Political Science Quarterly*, 115(2), 201–225. <https://doi.org/10.2307/2657900>
- Chandler, C. R., & Tsai, Y. (2001) Social factors influencing immigration attitudes: an analysis of data from the General Social Survey. *The Social Science Journal*, 38(2), 177–188. [https://doi.org/10.1016/S0362-3319\(01\)00106-9](https://doi.org/10.1016/S0362-3319(01)00106-9)
- Coenders, M., & Scheepers, P. (2003) The Effect of Education on Nationalism and Ethnic Exclusionism: An International Comparison. *Political Psychology*, 24(2), 313–343. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00330>
- Espenshade, T. J. & Hempstead, K. (1996) Contemporary American Attitudes toward U.S. Immigration. *International Migration Review* 30:535-70 <https://doi.org/10.2307/2547393>
- Fennelly, K. & Federico, C. (2008) Rural residence as a determinant of attitudes toward US immigration policy. *International Migration*, 46(1), pp. 151–190. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2435.2008.00440.x>.
- Hainmueller, J. & Hopkins, D. J. (2013) Public attitudes toward immigration. *Annual Review of Political Science*, 2014, Volume 17. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2289270>.
- Hajnal, Z. & Rivera, M. (2014) Immigration, Latinos, and White Partisan Politics: The New Democratic Defection. *American Journal of Political Science* 58 (4): 773–89.
- Hughes, M., & Tuch, S. A. (2003) Gender Differences in Whites' Racial Attitudes: Are Women's Attitudes Really More Favorable? *Social Psychology Quarterly*, 66(4), 348–401. <https://doi.org/10.2307/1519836>
- Juhász A. – Molnár Cs. (2016): Magyarország sajátos helyzete az európai menekültválságban. In: Kolosi, Tamás & Tóth, István György (szerk.): Társadalmi riport 14. évf. 1. sz. TÁRKI: Budapest. pp 263-285.
- Lancaster, C. M. (2020). Value Shift: Immigration Attitudes and the Sociocultural Divide. *British Journal of Political Science*, 1–20. <https://doi.org/10.1017/S0007123420000526>
- Lupia, A. (1994) The effect of information on voting behavior and electoral outcomes: An experimental study of direct legislation. *Public Choice*, 78(1), pp. 65–86. <https://doi.org/10.1007/bf01053366>

- Maddaloni, D. and Moffa, G. (2018) Migration flows and migration crisis in Southern Europe. in Menjívar, C.; Ruiz, M.; & Ness, I. (szerk.), *The Oxford Handbook of Migration Crises*, Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190856908.013.61>
- Mayda, A. M. (2004) Who is against immigration? A cross-country investigation of individual attitudes toward immigrants. *SSRN Electronic Journal*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.533802>
- McLaren, L. & Paterson, I. (2020) Generational change and attitudes to immigration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46, pp. 665-682. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1550170>
- Monnat, S. M. & Chandler, R. F. (2017) Immigration trends and immigrant poverty in rural America. In: Tickamyer, A.; Warlick, J. & Sherman, J. (szerk.) *Rural Poverty in the United States*, pp. 168–193. Columbia University Press. <https://doi.org/10.7312/tick17222-011>
- O'Rourke, K., & Sinnott, R. (2006). The determinants of individual attitudes towards immigration. *European Journal of Political Economy*, 22, 838-861. <https://doi.org/10.1016/j.ejpolco.2005.10.005>
- Ponce, A. (2017) Gender and anti-immigrant attitudes in Europe. *Socius*, 3. Available at: <https://doi.org/10.1177/2378023117729970>
- Popkin, S. (1991). *The Reasoning Voter: Communication and Persuasion*. University Chicago Press
- Reményi, P., Glied, V., & Pap, N. (2022) Good and Bad migrants in Hungary. The populist story and the reality in Hungarian migration policy. *Social Policy Issues*, 59(4), 323-344. <https://doi.org/10.31971/pps/162003>
- Schlueter, E., Masso, A., & Davidov, E. (2019) What factors explain anti-Muslim prejudice? An assessment of the effects of Muslim population size, institutional characteristics and immigration-related media claims. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1550160>
- Scipioni, M. (2017) Failing forward in EU migration policy? EU integration after the 2015 Asylum and Migration Crisis. *Journal of European Public Policy*, 25(9), pp. 1357–1375. <https://doi.org/10.1080/13501763.2017.1325920>
- Takle, M. (2017) Is the migration crisis a solidarity crisis? In: *The Crisis of the European Union*, pp. 116–128. <https://doi.org/10.4324/9781315443683-9>
- Tickamyer, A. R. and Duncan, C. (1990) Poverty and Opportunity Structure in Rural America. *Annual Review of Sociology* 16:67–86. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.16.080190.000435>
- van Gent, W. P. C., Jansen, E. F., & Smits, J. H. F. (2014) Right-wing Radical Populism in City and Suburbs: An Electoral Geography of the Partij Voor de Vrijheid in the Netherlands. *Urban Studies*, 51 (9): 1775-1794. <https://doi.org/10.1177/0042098013505889>
- Wood, B. D., & Vedlitz, A. (2007) Issue Definition, Information Processing, and the Politics of Global Warming. *American Journal of Political Science*, 51(3), 552–568. <https://doi.org/10.1111/j.1540-5907.2007.00267.x>

SHORT-TERM CHANGES IN OPINIONS ON REFUGEES FROM UKRAINE**Abstract**

Since the outbreak of the migration crisis in 2015, the perception of migrants and refugees has been a dominant topic in public discourse in Hungary. In numerous cases, political actors have focused their narratives on the arrivals, which has provoked considerable public resentment. In February 2022, with the outbreak of the Russian-Ukrainian war, a new situation arose, with hundreds of thousands of people arriving in the country from Ukraine at the same time. Our study examines whether, in the relatively short term, public opinion towards refugees might change when arrivals come from a neighbouring country with a more or less similar culture.

Keywords: migration, refugees, public opinion, Ukraine